

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ EXIT-ROLL ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ

Пиголенко І. В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології

Факультету соціології і права,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

В статті розглянуто основні проблеми використання одного із соціологічних методів опитування exit-poll при проведенні виборів народних депутатів України і виборів депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів. Проведено аналіз можливих причин негативного досвіду проведення exit-poll в Україні. Особливу увагу автор звертає на особливості проведення exit-poll на позачергових парламентських виборах у 2014 році.

В статье рассмотрены основные проблемы использования одного из социологических методов опроса exit-poll при проведении выборов народных депутатов Украины и выборов депутатов местных советов, сельских, поселковых, городских голов. Проведен анализ возможных причин негативного опыта проведения exit-poll в Украине. Особое внимание автор обращает на особенности проведения exit-poll на внеочередных парламентских выборах в 2014 году.

The article reviews the main problems of using one of the methods of sociological survey the exit-poll during the parliamentary elections in Ukraine and the election of deputies of local councils and village, town and city mayors. The analysis of the possible causes of the negative experience of the exit-poll in Ukraine. Particular attention is drawn to the peculiarities of exit-poll in the parliamentary elections of 2014.

Ключові слова: електоральна соціологія, методи соціологічних досліджень, exit-poll, прогнозування результатів голосування.

Постановка проблеми. Основними учасниками електоральних відносин є політики, які претендують на посади у владні структури, та виборці, які віддають свої голоси за того чи іншого кандидата при голосуванні на виборчій дільниці у день виборів.

Exit-poll – метод опитування виборців на виборчих дільницях після процедури голосування.

В літературі та пресі цей метод збору соціологічної інформації в період проведення виборів називають по різному: «exit-poll» (екзит-пол), «опитування на виході», «опитування в день виборів». Ми ж пропонуємо використовувати вже найбільш уживаний термін в його англійському походженні exit-poll. В соціологічних словниках та енциклопедіях визначення поняття exit-poll згадується при розгляді методів соціологічного опитування.

Сьогодні exit-poll виходить за рамки суто соціологічного методу збору інформації. Часто передвиборчі штаби покладаються на свої сили і досвід, здійснюючи організацію exit-poll особистими силами. З однієї сторони, це викликано великим навантаженням на існуючі соціологічні компанії, з іншої ж сторони, бажанням зекономити кошти на фініші передвиборчих перегонів.

Як зазначає Н. Паніна, «у процесі розвитку виборчої системи в Україні, як і в інших країнах світу, формуються, розвиваються і виходять на електоральну сцену й інші дійові особи – «агенти електорального процесу». Це професійні групи, чії корпоративні інтереси, безпосередньо пов'язані з активним впливом на виборчий процес» [10].

Основна мета exit-poll полягає не тільки в оперативному зборі інформації в процесі голосування, відстежуванні динаміки змін рейтингу протягом дня та прогнозуванні результатів виборів, але й у можливості запобігти та попередити можливі фальсифікації. Також, це можливість зібрати статистичну інформацію про соціально-демографічні характеристики електорату, який взяв участь у виборах, як розподілилися симпатії за статевими, віковими, соціальними, професійними ознаками тощо.

Чурилов М. основним завданням exit-poll визначає надання прогнозних оцінок виборів, які тільки що відбулися, а також накопичення статистичної інформації про електорат [13].

На нашу думку, головним завданням exit-poll сьогодні є контроль за чесністю проведення виборів та фальсифікаціями результатів. Особливо це актуалізується при низькій явці виборців. Коли, з'являється більше маневрів для фальсифікацій, скориставшись голосами тих, хто не з'явився на виборчій дільниці. Тенденції останніх виборчих кампаній засвідчили зниження активності виборців щодо участі у виборах народних депутатів та місцевих виборах [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Останні позачергові вибори депутатів Верховної Ради України 2014 року яскраво засвідчили, що електоральний вибір здійснювався за умов обмеженої інформації, за умови проведення передвиборчої кампанії у стислі терміни та під впливом військових подій на Сході країни. Експерти зазначають, що ця передвиборча політична кампанія мала найкоротший термін в історії незалежності України. Такий вибір аж ніяк не можна назвати зваженим та раціональним, він носить більш ситуативний, емоційний характер.

Електоральні дослідження в країнах Західної Європи і США тривають з початку минулого сторіччя. У західних наукових центрах накопичено величезний емпіричний матеріал про електоральну поведінку виборців. Проведення exit-poll у світовій практиці бере початок ще з 60-х років ХХ століття. Так, перший exit-poll було проведено американським соціологом Уорреном Мітофскі майже півсторіччя тому, у 1967 році, в Кентукі [4, 112].

В Україні проблемі електоральних досліджень, вивченню участі населення в політичному житті соціуму, боротьбі політичних партій, проведенню виборів та функціонуванню виборчих систем присвячені праці наступних українських вчених та дослідників: І. Бекешкіна, Є. Большов, О.Вишняк, М. Міщенко, Н. Паніна, В. Паніотто, О. Петров, В. Полторак, С.Потоцька, Н. Харченко, В. Хмелько, М. Чурилов та інших.

В Україні вперше exit-poll було проведено компанією «Социс» на замовлення Медіа Клубу і Фонду «Демократичні ініціативи» у 1998 році під час проведення виборів до Верховної Ради України. З того часу було проведено десятки exit-poll як на національному, так і на місцевому рівнях, під час виборів Президента України, депутатів, міських голів тощо. Особливо, масовість застосування цього методу пов'язана з переходом до змішаної системи виборів депутатів Верховної Ради України.

Замовниками exit-poll найчастіше є ті структури та організації, які найбільшою мірою зацікавлені в максимально швидкій і точній інформації про хід виборів. Політичні партії також користуються результатами exit-poll, зокрема, щоб оцінити переваги та недоліки проведеної передвиборчої кампанії, отримати соціально-демографічний портрет свого електорату, розробити план подальших дій тощо.

Також, відомі випадки негативного досвіду застосування методу exit-poll в Україні у 2004 році, коли соціологічна спільнота в обличчі провідних організацій України була дискредитована [8]. Це стало поштовхом для перегляду як методики проведення exit-poll в Україні, так і підходів щодо висвітлення його результатів в засобах масової інформації.

Виділення не вирішених частин загальної проблеми котрим присвячується дана стаття. З переходом на змішану систему виборів народних депутатів України (пропорційно-мажоритарну), коли 225 депутатів обираються за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій та 225 депутатів обираються за мажоритарною системою відносною більшості в одномандатних виборчих округах, потреба в проведенні exit-poll на замовлення кандидатів значно зростає [6]. За офіційними даними останніх позачергових виборів до Верховної Ради, що відбулися 26 жовтня 2014 року, кількість кандидатів, які взяли участь у голосуванні склала 3321 особа. В деяких округах за депутатський мандат боролися до 40 кандидатів [2].

Аналіз публікацій українських дослідників останніх років вказує на те, що в працях робиться акцент саме на організації та проведенні національних exit-poll в Україні та їх висвітлення і обговорення в засобах масової інформації.

Цінність exit-poll для соціологів, перш за все, полягає у тому, що це опитування дозволяє оцінити розбіжність між намірами людей та їх реальними діями, а також, паралельно протестувати якість роботи інтерв'юєрів. Метод показав свою ефективність, що призвело до його поширення у сфері неполітичних досліджень. Дані, які соціологи отримують при проведенні exit-poll, допомагають скласти фактичний портрет електорату тієї чи іншої партії, виявити додаткову інформацію про процес прийняття рішення щодо голосування виборцями, оцінити рівень довіри до процесу виборів і багато іншої цінної інформації, яка згодом може бути використана при прогнозуванні електорального процесу [14].

Метою статті є розгляд особливостей використання одного із соціологічних методів опитування, exit-poll, при проведенні виборів народних депутатів України і виборів депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів та аналіз негативного досвіду проведення exit-poll в Україні. Головне завдання полягає в тому, щоб розкрити теоретичні засади особливостей та переваг застосування методу exit-poll при проведенні виборів народних депутатів України по мажоритарним округам та проведенні місцевих виборів.

Exit-poll – це один із способів захисту результатів виборів, важливий інструмент для кандидатів при прийнятті управлінських рішень. Кандидатам потрібна оперативна інформація про результати опитування, щоб вибрати правильну лінію поведінки після закінчення

голосування. Завдяки попереднім опитуванням виборців, політичні команди ще вдень, коли дільниці не закриті, знають приблизні підсумки волевиявлення громадян.

Після закриття дільниць вся країна дізнається про попередні результати виборів, які радикально не змінюються, при правильному проведенні дослідження та відсутності фальсифікацій. Саме цим пояснюється популярність і така кількість exit-poll при проведенні виборчих кампаній. Вибори 2012 року та вибори 2014 року є яскравим прикладом цього.

Виклад основного матеріалу. Слід відзначити, що будь яке соціологічне дослідження передбачає етапи, які повинен пройти дослідник для отримання бажаної інформації відповідно до обраної методики. Щодо методики проведення exit-poll, то існує безліч різних варіантів проведення exit-poll, але є дві основні методики, які традиційно використовуються у всьому світі. Перша – класичний підхід, що передбачає заповнення анкети на виході з виборчої дільниці, коли респондент відповідає на питання інтерв'юєру, за кого тільки що проголосував.

Друга, яка, на нашу думку, найбільш наближена до реального процесу голосування – імітація голосування. У коробку, яка імітує урну, виборці кидають власноруч заповнену анкету у вигляді бюлетеня. Людина самостійно заповнює анкету, при цьому, інтерв'юєр навіть не бачить його відміток, що дозволяє зберігати конфіденційність і таємницю голосування, а також нівелювати похибку і зменшити можливі помилки. Саме ця методика підтвердила свою ефективність при проведенні exit-poll на Сході України, в округах, де проводилися вибори народних депутатів України.

При організації проведення exit-poll після визначення методики дуже важливо чітко прописати і продумати кожен крок реалізації проведення дослідження. Тому що, при проведенні дослідження, залишається дуже мало часу на корегування та прийняття рішень при виникненні форс-мажорних ситуацій. Як приклад, це намагання конкурентів зірвати роботу інтерв'юєрів на виборчих дільницях, збої або, навіть, відсутність телефонного зв'язку, конфлікти з респондентами, головами виборчих дільниць тощо.

До основних етапів проведення exit-poll можна віднести:

1. Формування вибіркової сукупності, вибір точок опитування (виборчі дільниці).

2. Метод відбору виборців на виборчих дільницях (покроковий, квотний, змішаний тощо).

3. Процес збору первинної інформації та обробка результатів (використання телефонного зв'язку, смс-повідомлень, безпосередній збір інформації на дільницях тощо).

Перший етап: формування вибіркової сукупності, вибір точок опитування (виборчі дільниці). На цьому етапі дуже важливо правильно обрати виборчі дільниці, які б репрезентували не тільки територіально округ, але й враховували соціально-демографічні та етнічні особливості поселення. Важливо врахувати віддаленість розташування та можливість оперативно дістатися точок опитування, наявність стабільного телефонного зв'язку, безпеку знаходження інтерв'юєра на дільниці.

Другий етап: вибір методу відбору виборців на виборчих дільницях (покроковий, квотний, змішаний тощо). Для відбору респондентів найчастіше в практиці проведення exit-poll використовується покроковий метод. Для розрахунку кроку відбору важлива попередня інформація про очікуваний рівень явки виборців. Ця інформація може бути отримана з електоральних досліджень, що проводилися до виборів. Іншим джерелом є офіційна інформація з попередніх виборів, того ж рівня, тобто, якщо це місцеві вибори, то потрібно враховувати дані попередніх виборів (5 років тому), не зважаючи на дані рівня явки на виборах народних депутатів, що проводилися рік тому.

Третій етап: безпосередньо збір первинної інформації. Є одним з найважливіших та трудомістких етапів, адже від того, наскільки чітко буде дотримано методики збору даних та вирішення всіх форс-мажорних ситуацій, буде залежати вся якість та точність отриманих результатів дослідження. Щодо способу збору інформації з точок опитувань (виборчих дільниць) та обробки отриманих результатів, то існують різні способи на основних, з яких слід зупинитися детальніше.

1. Це безпосередній збір анкет на автомобілях з точок опитування та підрахунок результатів безпосередньо в автомобілі або в офісі. Переваги цього способу в тому, що інтерв'юєр передає інформацію і продовжує далі опитування, анкети опрацьовуються в більш зручних та комфортних умовах, не залежать від якості та стабільності телефонного зв'язку. Основним недоліком є висока вартість цього методу (залучення водіїв з автомобілями, супервайзерів, які будуть здійснювати збір інформації) та відстань між визначеними точками опитування повинна бути невелика.

2. Використання мобільного зв'язку для передачі результатів. Інтерв'юєр у визначені проміжки часу здійснює зупинку своєї роботи, підраховує та передає до центрального офісу інформацію через безпосередній телефонний зв'язок чи шляхом передачі sms-повідомлень.

Недоліком цього методу є необхідність знаходження зручного місця та залежність якості підрахунку результатів від інтерв'юера.

3. Використання мобільних пристроїв зі спеціально встановленим програмним забезпеченням (планшетні комп'ютери, смартфони), для збору інформації в оф-лайн або он-лайн режимі. Головною перевагою цього методу є оперативність обробки інформації, а за наявності стабільного інтернет-зв'язку, отримання інформації в реальному часі, зменшення впливу людського фактору при обробці інформації. Недоліками є час автономної роботи планшетів (необхідність доступу до зарядних пристроїв), залежність від наявності/якості інтернет-зв'язку, потреба в спеціалізованому технічному та програмному забезпеченні, можливе пошкодження екрану або суттєве ушкодження планшета, необхідність доступу до Інтернету при оперативному зборі інформації підвищення рівня підготовки інтерв'юера, а саме вміння швидко і точно працювати з електронним пристроєм.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Доволі влучно пише відомий український соціолог Н.В. Панина: «для «соціологів», хліб насущний опитування громадської думки, «рейтинги» конкуруючих політичних акторів перетворюються на «філософський камінь», видобуток якого на електоральному відрізьку суспільного життя стає чи не питанням їхнього життя і смерті, принаймні, фінансової» [10]. Тому, при проведенні exit-poll соціологам дуже важливо максимально дотримуватися обраної методики та пам'ятати про якість отриманої інформації, яка оприлюднюється у вигляді результатів дослідження.

Професор кафедри соціології університету «Києво-Могилянська Академія» В. Паниотто зазначає, що «підвищення інтересу до соціології в період виборів нагадує підвищення інтересу до індічок у День подяки. У передачі Савіка Шустера в день виборів деякі політики говорили про продажність соціологів, а паралельно вітали одне одного й обговорювали дані екзит-полів так, ніби це вже результати виборів, а не результати тих-таки "продажних" соціологічних досліджень» [11].

Разом з тим, слід відмітити, що апробація та удосконалення методики організації та проведення exit-poll відбувається постійно, а проблема етичного характеру, щодо використання результатів exit-poll як маніпулятивного засобу залишається невирішеною.

Література

1. Баскакова Ю. М. Экзит-полл и его задачи / Ю. М. Баскакова // Мониторинг общественного мнения. – 2011. – №4. – С. 37–41.
2. Відомості щодо реєстрації кандидатів в одномандатних виборчих округах на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp032?PT001F01=910>.
3. Докторов Б. Прямые продолжатели дела отцов основателей: Пол Перри, Джо Белден и Бад Роупер // Социальная реальность. – 2006. – №11. – С. 120–129.
4. Докторов Б. Прямые продолжатели дела отцов-основателей: Уоррен Митофски и Джозеф Ваксберг / Б. Докторов // Социальная реальность. – 2007. – №1. – С. 109–120.
5. Зайцев В. Мой ответ Владимиру Паниотто [Електронний ресурс] / В.Зайцев // День – 2006. – №220. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=174257&mainlang=rus>
6. Закон «Про вибори народних депутатів України» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.
7. Львов С. В. Опросы на выходе: перспективы метода / С. В. Львов // Мониторинг общественного мнения. – 2011. – №4. – С. 42–46.
8. Національний екзит-полл 2004: [наукове видання / нак. ред. Бекешкіна І.]. – К.: Центр «Демократичні ініціативи», 2005. – 196 с.
9. Офіційний сайт Центральної виборчої комісії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>.
10. Панина Н.В. Экзит-полл в Украине 2004 года: социология или политика? Доклад (Круглый стол «Научное знание и власть: социологические исследования и политическая практика», Киев, 17 марта 2005 г.). – Режим доступу: www.i-soc.kiev.ua/institute/exitpool.doc
11. Паниотто В. Соціологія на екстремальних виборах [Електронний ресурс] / В. Паниотто // Дзеркало тижня. – 2014. – №20. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/sociologiya-na-ekstremalnih-viborah-.html>

12. Чурилов Н. Н., Потоцкая С. В. Первый "Exit poll" в Украине / Н. Н. Чурилов, С. В. Потоцкая // Социологические исследования. – 1999. – №10. – С. 40–46.
13. Чурилов Н. Типология и проектирование выборочного социологического исследования (история и современность) / Николай Чурилов // К.: Факт, 2008. – 366 с.
14. Чурилов Н.Н., Потоцкая С.В. Exit-poll: методика исследования в оперативном режиме / Н. Н. Чурилов, С. В. Потоцкая // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – №1. – С. 189-196.